

Projekt pn. „Bieniów-Rietschen-Sagar - razem chronimy dziedzictwo kulturowe na pograniczu polsko-niemieckim” jest dofinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Funduszu Małych Projektów Interreg Polska– Saksonia 2014-2022 oraz ze środków budżetu państwa.

Rafał Szymczak

Przemiany nazw miejscowych na Ziemi Żarskiej

Przez nazwy miejscowe, najstarsze i najtrwalsze pomniki dziejowe, opowiada dawno wymarły naród swoje dzieje, zachodzi tylko pytanie, czy jego głos pozostaje jeszcze dla nas zrozumiały? Wilhelm von Humboldt (1767 – 1835)¹.

Historyczne dzieje Ziemi Żarskiej związane są z Łużycami, a tych historii kształtowały zachodniosłowiańskie plemiona, których dziedzictwo nazewnicze trwało mimo rozszerzania się niemieckich wpływów cywilizacyjnych. Paradoksem dziejów jest, iż po 1945 r. znaczna część słowiańskiej spuścizny toponomastycznej została zniekształcona, lub wręcz zaprzepaszczone. Co ważne odnotowania, iż wiele ze serbołużyckich nazw odrodziło się spontanicznie w okresie tużpowojennym, by ulec trwałej zmianie na skutek decyzji władz centralnych.

Sama nazwa Łużyce, wywodzona jest od „ługu”. Według Aleksandra Brücknera „ług” to mokradło, bagno, ale zauważył też związek z lasem, podając biblijny związek frazeologiczny „posiekli ługi”, gdzie „ług” występuje w funkcji gaju. Przytacza też stwierdzenie „uciekli w ługi”, gdzie „ługi” występują jako lasy i wyspy (ostrowy)². Podaje przy tym inne znaczenie „ługu”, jako „Lauge” określenia pochodzącego z niemieczyzny, jako ciepłej kąpieli wskazując na łacińskie „lavare”³.

Słowiańskie pochodzenie nazw na Ziemi Żarskiej było wykorzystywane po wojnie w propagandzie starającej się oswoić „poniemiecką ziemię”. W związku z tą narracją nauczyciel żarskiego liceum Władysław Karwiński pisał w 1961 r. w na wyrost zatytułowanym tekście:

*„Nazwy osiedli, rzek i pól najdobitniej świadczą o polskim pochodzeniu Ziemi Żarskiej”:
Nazwy takich wsi jak Górków, Lipinki, Tuplice, Drozków, są niezaprzeczalnie polskie. Poza granicami Ziemi Żarskiej spotykamy wybitnie słowiańskie nazwy osiedli i pól np. Niemaszchleba, Nabłoto, Drobków, Kusza, Naglina, Rogiczka, Górzyce. Rzeki płynące przez tereny naszego i sąsiednich powiatów mają polskie nazwy: Bóbr, Gwiżdż (Kwisa), Damnica, Złotnica, Siwa, Wielka Czerna i jej dopływ Żara, rzeczka przepływająca przez nasze miasto.*

¹ J. P. Majchrzak, *Dewplicze*, „Kronika Ziemi Żarskiej” nr 2/1998

² Zaznacza przy tym, że należy uznać, to za rusycyzm

³ A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927, s. 314.

Warte zauważenia jest, że autor utożsamia znaczenie Ziemi Żarskiej do obszaru administracyjnego – ówczesnego powiatu żarskiego, który został okrojony z historycznego kształtu na skutek powstania 1 października 1954 r. powiatu lubskiego⁴. Nieuprawnione, acz łatwe do odczytania w kontekście funkcji propagandowej, jest także utożsamianie słowiańskiej genezy nazw z polskością. Dalej możemy przeczytać: *W bardzo wielu wypadkach władze niemieckie nie potrafiły zmienić polskiego brzmienia nazw, co najwyżej starały się zgermanizować je nazywając Żary – Sorau, Lipinki – Lindenrode, Pietrzyków – Peterdorf, Nabłonie – Nablat, Dąbrowę – Dobrau, Jasień – Gassen, Trzebiel – Triebel itp.*⁵. Widać z tego, że autor niestety nie miał wiedzy na temat rzeczywistej ewolucji nazewnictwa, a starał się ahistorycznie dopasować współcześnie funkcjonujące nazwy do założonej tezy. To konsekwencja pasma nieporozumień ciągnącego od okresu, gdy działała w ramach władz centralnych odrodzonej po II wojnie światowej Polski Komisja Ustalania Nazw Miejscowych. To ona miała zająć się rozwiązaniem kwestii oficjalnych polskich nazwy miejscowości na Ziemiach Zachodnich i Północnych, zwanych w ówczesnej propagandzie „Ziemiemi Odzyskanymi”.

Komisja pod przewodnictwem geografa Stanisława Srokowskiego została powołana w 1946 r. przy Ministerstwie Administracji Publicznej w porozumieniu z Ministerstwem Ziem Odzyskanych⁶. Od maja 1946 r. wykazy ustalonych nazw ukazywały się w Monitorze Polskim. Pierwsze nazwy weszły w życie z dniem 19 maja 1946 r.⁷. Proces nadawania polskich nazw miejscowości trwał w zasadzie do września 1953 r.⁸.

Przez wiele lat nikt nie podważał w otwarty sposób efektów działań Komisji. Według Stanisława Responda Komisja Ustalania Nazw Miejscowych ustalała na Ziemiach Zachodnich i Północnych polskie nazwy posilując się źródłami historycznymi oraz fachową wiedzą językoznawczą⁹.

Niestety komisja pod kierownictwem S. Srokowskiego nie wykazała się drobiazgową starannością, bo też przy tak dużej ilości nazw i ograniczonym czasie, raczej nie była w stanie przeanalizować w wszystkich przypadkach, czy w dawnej polszczyźnie nie funkcjonowały polskie odpowiedniki nazw niemieckich. A takie odpowiedniki były, czego przykładem może

⁴ Dz.U. 1954 nr 49 poz. 249

⁵ Słowo Żarskie, nr 19/1961

⁶ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. nr 2/199/0/556 do 588.

⁷ M.P. 1946 nr 44 poz. 85

⁸ M.P. 1953 nr 92 poz. 1240

⁹ J. P. Majchrzak, *Dewplicze*, „Kronika Ziemi Żarskiej” nr 2/1998

być nazwa miasta Żary. Mianowicie w czasopiśmie „Biblioteka Warszawska. Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowym” z 1856 r. w artykule Oskara Flatta pt. „Słowo o dzisiejszych Łużycach i Łużyczanach” wymieniony jest „okręg sorawski” z miastem „Żarow”, pojawia się też rzeka „Nysa”¹⁰, która w okresie wojny oraz tużpowojennym była określana jako „Nisa/Nissa”. Pojawia się tu również Jasień, ale w funkcji przymiotnikowej jako „dialekt jasiński” mieszkańców nieistniejącej wsi Jessen (łuż. Jaseń)¹¹.

Obecność słowiańskiej nazwy Żar godna jest odnotowana w kontekście użycia przez Oskara Flatta niemieckiej nazwy Zielonej Góry, jako „Grünberg na Szląsku”¹². Tak łatwa do przełożenia na polski nazwa nie została przez niego przetłumaczona, a podana w oryginale, co świadczy o żywej obecności nazwy Żar jako Żarow (oczywiście należy przy tym mieć na uwadze jego sorabistyczne zainteresowania, oraz fakt, że spora grupa pionierów łódzkiego przemysłu wywodziła się z Łużyc).

Flatt dokonał zatem spolszczenia używanej ówczesnej nazwy łużyckiej wprowadzając ją do polszczyzny. Jednak jego specjalistyczny tekst miał ograniczony zasięg, niemniej polska nazwa Sorau będzie funkcjonować w języku polskim. I tak w Gońcu Wielkopolskim z 1885 r. znaleźć można reklamę wytwórni obuwia Carl Thomas i synowie¹³, gdzie Żary występują w mianowniku jako „Zarowa”. Skąd taka forma? Wyjaśnieniem może być używanie w XIX w. polskiej nazwy Glogau (Głogów) jako „Głogowa”¹⁴, podobnie rzecz się ma z Warszawą, której nazwa po niemiecku zapisywana była również z końcówką „-au” (Warschau).

Weześniej w niemieckiej pisowni tak Głogów jak i Żary analogicznie zapisywane były z końcówką „-aw”¹⁵. Upowszechnienie pisowni Soraw -> Sorau nastąpiło na mapach dopiero około lat 30. XVIII w., choć i w tym okresie na planach tego samego autora, np. Johanna Jakoba Lidl’a (1696-1771) można znaleźć pisownię zarówno Soraw¹⁶ jak i Sorau¹⁷.

¹⁰ O. Flatt, *Słowo o dzisiejszych Łużycach i Łużyczanach*, „Biblioteka Warszawska. Pismo poświęcone naukom, sztukom i przemysłowym”, tom I, luty 1856 r.

¹¹ Zlikwidowana w latach 1972-1973 pod budowę kopalni węgla brunatnego Welzow-Süd.

¹² O. Flatt, *Opis miasta Łodzi pod względem historycznym, statystycznym i przemysłowym*, Warszawa 1853, s. 144

¹³ Która mieściła się przy dzisiejszej ulicy Lotników.

¹⁴ por. T. Wojciechowski, *Szkice historyczne jedenastego wieku*, Kraków 1904, s. 200 – 201.

¹⁵ Glogaw – dokumenty z 1414 r., 1415 za: A. Górski, B. Grelewicz, *Regesta fontium saganensium*, Zielona Góra – Żagań 2011, s. 56; Soraw – dokument z 1454 r., Soraw – dokument z 1472 r za: ibidem, odpowiednio s. 108 i s. 140

¹⁶ *Neue und Accurate geographische Post Land Karten des Herzogtum Schlesien und Marggrafftum Mähren sambt allen angränzenden Ländern : zu finden im Harpfischen Haus im Tieffen Graben.*

¹⁷ Por. *Novissimum Silesiae Theatrum id est : Exactissimus Superioris et Inferioris Silesiae, Comitatus Glacensis, et confinium regnorum schematismus, in quo non solum singulae amplissimi hujus (...).*

Skąd, zatem 19 maja 1946 r. wzięły się „Żary”, skoro w momencie pojawienia się polskich grup operacyjnych używano nazwy miasta, jako „Żóraw”? Prawdopodobnie ma to związek z życiorysem Stanisława Srokowskiego, który był uczestnikiem III powstania śląskiego, a na terenie objętym irredentą, w pobliżu Rybnika znajduje się miasto Żory - po niemiecku Sohrau.

Feliks Triest w topograficznym opisie Górnego Śląska z 1865 roku zauważa, że nazwa Żory wywodzi się z polszczyzny¹⁸, a nazwę w różnych dokumentach notowano jako Żoraw, później Żora, a nawet Sora¹⁹. Najbardziej interesujące jest, iż w łacińskiej księdze Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis spisanej w latach 1295-1305 Żory wymienione są jako Zary civitate - miasto Zary²⁰. Jest to o tyle ważne, że współczesne Żary, nie występowały po łacinie w takiej wersji zapisu, natomiast pojawiały się następujące formy: Sarowe (859²¹, 1012), Zara (1008²²), Zarowe (1249), Zarow (1272), Zarovia (1317), Zar (1337). Natomiast w dokumentach niemieckich Żary występowały jako: Sorau (1319, 1325), Sarow (1326), Soro (1378), Zor (1407), Sarow (1465). Owo pokrewieństwo nazewnicze górnośląskich Żor i dolnośląskich Żar zauważane jest przez badaczy historii Żor, lecz podawane jest także w kontekście teorii pochodzenia nazwy od techniki żarowej – wypalania i deforestacji, co również bywa dość powszechnie stosowane w odniesieniu do Żar²³. Podsumowując – wydaje się, że nazwa Żary została przyjęta przez Komisję Ustalania Nazw Miejscowych per analogiam do nazwy górnośląskich Żor.

Jednak zastosowanie takiej analogii nazewniczej nie wydaje się uprawnione. Należy zwrócić uwagę na dotychczas traktowane przez naukę w sposób można by rzec lekceważący, pochodzenie nazwy Żar wskazane przez Johanna Gottloba Worbs’a. Mianowicie ów wybitny historyk przełomu XVIII i XIX w. wywodził pochodzenie nazwy Żar od pola pełnego żurawi, gdyż w bagnistej okolicy, gdzie znajdował się żarski gród gościło wiele tych krzykliwych ptaków²⁴.

W staropolskim zasobie słownikowym żóraw/żuraw oznaczało tak jak współcześnie ptaka, od którego to tworzono toponimy, jak np. wieś Żuraw w powiecie częstochowskim,

¹⁸ F. Triest, *Topographisches Handbuch von Oberschlesien*, Tom 1, Korn 1865, s. 791.

¹⁹ W originale: "In den verscheidenen Urkunden wird Sohrau einmal Żoraw, dann Żora und auch Sora genannt. Der Name ist polnischen Ursprungs."

²⁰ "Iste sunt decime campestris circa Ribnik, Zary et Wladislaviam" oraz "Iste sunt ville circa Zary et Wladislaviam solventes per or scotos de manso, za: H. Margraf, J.W. Schulte, *Codex Diplomaticus Silesiae*, Band XIV, Breslau 1889, *Liber foundationis episcopatus Vratislaviensis*.

²¹ falsyfikat

²² We wzmiance kroniki Thietmara o zajęciu m. in. terytorium plemienia Zara - według innej chronologii 1007 r.

²³ Uwagi na temat założenia miasta Żory, <http://www.zory24.pl/artukul/historia,26.html>, dostęp: 2017-04-04

²⁴ J. G. Worbs, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*. Rauert, Sorau 1826, s. 4.

której nazwa zapisywana była: Zoraw (1220) i Sorau (1250)²⁵. W języku dolnołużyckim prasłowiański *žeravъ* funkcjonuje jako żorawa²⁶. Warto to zestawzić z przytoczoną wcześniej polską nazwą Żar, jako Zarowa.

Obecność licznych cieków wodnych i występowanie podmokłych łąk dało początek nazwie Łużyc, ale też Żarom i wielu miejscowościom Ziemi Żarskiej. I tak na północno-zachodnim krańcu Żar znajdują się wzgórza określane od wieków, jako Lugkeberge. Funkcjonował tu Lugk Vorwerk, z centralnym punktem, jakim był staw, który do dziś jest chętnie odwiedzany przez ptactwo wodne.

Istniały zatem silne związki pomiędzy ługiem – bagnem – żurawiem – żurawiną (błotną) i zara, czyli kwaśną łąką²⁷. Dawny sceptycyzm wobec pochodzenia nazwy Żar od żurawi wynikał z faktu, iż ptaki te były w okolicy widywane dość rzadko. Było to spowodowane wtórnym zalesianiem terenów łąk i wrzosowisk²⁸, oraz melioracją pól w XIX i XX w. W ostatnich latach w związku z regresem w dziedzinie melioracji pól²⁹, a także pojawieniem się dużych upraw przemysłowych (np. kukurydzy), żurawie na Ziemi Żarskiej występują coraz liczniej. Generalnie największy wzrost liczebności żurawi w ostatnich latach nastąpił właśnie zwłaszcza w Polsce zachodniej (i północnej)³⁰. A zatem nie od wypalania, ale od żurawi zamieszkujących podmokłe tereny, lub w ogóle od terenu podmokłego należy wywodzić genezę nazwy Żar.

Wracając do okresu zanim Komisja Ustalania Nazw Miejscowych ustaliła urzędowo polskie nazwy na Ziemi Żarskiej, to zauważyć można, iż funkcjonowały toponimy serbołużyckie. Dowodem może być pierwszy polski powojenny plan Żar („Plan miasta Żar (Zórawia) na Dolnym Śląsku”) wydany pomiędzy 1946 a 1948 r. Odnajdziemy tu następujące nazwy, będące spolszczonymi nazwami serbołużyckimi: Trzebula (Trzebiel) – Třiebule, Barszcz (Zasieki/Forst) – Baršč, Zemsz (Lubsko) – Žemf, oraz te, które przyjęto bez zmian, jak Łaz, lub Kadłubia. W przypadku Kadłubii warto zwrócić uwagę, na fakt, iż pierwsza

²⁵ P. Smoczyński, Problematyka polskich nazw służebnych w oświetleniu historyków i językoznawców, *Annales Universitatis Mariae Curie - Skłodowska Lublin - Polonia*, vol XXVII, Lublin 1972, s. 173.

²⁶ Por. W. von Schilenburg, *Wendisches Volksthum in Sage und Sitte*, Berlin 2014, s. 179.

²⁷ Kwaśnie pole, jako określenie dające początek nazwie Żar podawał Julius Below, za: Żary. *Polskie Dolne Łużyce*, red. T. Jaworski, Żary 2005, s. 16.

²⁸ Vide dzieje żarskiego Lasu Miejskiego.

²⁹ Paradoksalnie postęp techniczny w postaci nowoczesnych ciągników i maszyn rolniczych o niskim nacisku kół na grunt sprawił, że nie ma dziś dużej presji na odbudowę i konserwację urządzeń melioracyjnych.

³⁰ A. Sikora, Ł. Ławicki, P. Wylegała, W. Lenkiewicz, Liczebność i rozmieszczenie żurawi Grus grus na jesiennych noclegowiskach w Polsce w latach 2009–2013, „*Ornis Polonica*” 56/2015.

powojenna nazwa, czyli Złota Struga, była dosłownym tłumaczeniem nazwy niemieckiej, czyli Goldbach.

Jednak w okresie tworzenia się polskiej administracji po II wojnie światowej nazwy były często tworzone spontanicznie. Ciekawym świadectwem powojennych problemów nazewniczych jest wykaz nazw miejscowych prawdopodobnie jeszcze z 1945 r., którym posługiwał się Stefan Januszewski – członek grupy operacyjnej KERM, która organizowała polską administrację w Żarach, a następnie, po rozwiązaniu grupy 15 września 1945 r. zatrudniony w Zjednoczeniu Energetycznym Okręgu Dolnośląskiego Podokręg Żary. Analiza porównawcza pisma dowodzi, iż nie jest autorem tego dokumentu, który znajduje się w prywatnym zbiorze pamiątek po S. Januszewskim. Niewątpliwie jednak, jako kierownik Wydziału Sprzedaży Prądu, a następnie Wydziału Kontroli i Wydziału Budżetowo – Finansowego musiał posługiwać się tym dokumentem, który nosi ślady dużego zużycia. Jest to wykaz tabelaryczny zawierający w pierwszej kolumnie niemiecką nazwę miejscowości powiatu żarskiego. W drugiej nową nazwę miejscowości, kolejno: niemiecki urząd gminy, stację kolejową, pocztę, sąd, liczbę mieszkańców oraz obszar. A zatem są to zapewne dane ręcznie skopiowane z niemieckiego rocznika statystycznego być może ręką niemieckiego kopisty (na co wskazywać może kształt liter). Najbardziej interesująca jest druga kolumna – z nazwami polskimi, która w większości jest pusta. Jednak pojawiły się adnotacje, że miejscowość znajduje się „po drugiej Nysy” oraz wpisane ołówkiem polskie nazwy:

1. Albrechtsdorf – Albrechtów
2. Benau - Benów z uwagą „tylko stacja kolejowa”
3. Droskau – Droskowiec
4. Goldbach – Złota Struga
5. Grabig – Grabik
6. Grünaue– Żarnie
7. Kunzendorf – Kunice
8. Läsgen – Lesów
9. Laubnitz – Lubienice
10. Lindenrode - Lipinki
11. Lohs – Łoza
12. Marsdorf – Marsów
13. Nieder Ullersdorf – Prądnice Dolne
14. Ober Ullersdorf – Prądnice Górne

15. Pitschkau – Pisków
16. Rinkendorf – Jezutów
17. Schönwalde – Wojtowice
18. Seifersdorf – Żary
19. Syrau – Żyrowice
20. Teuplitz – Tuplice
21. Waltersdorf– Walterowice
22. Zelz – Zielisko
23. Zilmsdorf – Zielnice³¹

Na 108 miejscowości wymienionych w spisie tylko 23 miały nadane polskie nazwy, z których większość funkcjonowała krótko po wojnie. Natomiast użycie nazwy „Żary” w odniesieniu do dzielnicy Seifersdorf (Zatorza) wskazuje, iż adnotacji dokonywano po 1946 r.

Powojenny chaos nazewniczy dotyczył zwłaszcza najmniejszych miejscowości. Przykładem może być niewielki Marcinów – przedwojenny Merzdorf w gminie Trzebiel. Jeszcze w latach 60. posługiwano się tu trzema nazwami: Marców, Marciszów i właśnie Marcinów. Na szkole widniała tabliczka „Szkoła Podstawowa w Marcowie”, natomiast kierownik placówki posługiwał się pieczęcią z nazwą Marciszów. Dokumenty kółka rolniczego znowu mówiły o Marcowie, ale już sołtys posługiwał się pieczęcią z nazwą Marcinów³², co było i jest o tyle mylące, że w sąsiednim powiecie żagańskim, w gminie Brzeźnica istnieje wieś o identycznej nazwie. Przed wojną obie miejscowości również nosiły podobne nazwy z tym, że ten żagański Marcinów miał nazwę z dookreśleniem Merzdorf b. Sagan.

Nazwy, których używano po wojnie często utrwaliły się i wciąż funkcjonują niezależnie od nazwy oficjalnej, a nawet bywają chętniej używane, niż nazwa formalna. Dobrym przykładem jest wieś Łaz w gminie Żary. Pierwsza powojenna nazwa wsi brzmiała „Łazowo”³³, ale została zmieniona urzędowo rozporządzeniem Ministerstwa Administracji Publicznej z 15 marca 1947 r. na „Łaz”. Choć nazwa nawiązywała do oryginalnej dolnołużyckiej (zresztą z tejże wywodziła się też nazwa niemiecka, czyli Lohs), to brzmiała

³¹ 1. Olbrachtów; 2. Bieniów; 3. Drożków; 4. Kadłubia, 5. Grabik; 6. Czerna; 7. Kunice; 8. Łazy; 9. Lubanie; 10. Lipinki Łużyckie; 11. Łaz; 12. Marszów; 13. Mirostowice Dolne; 14. Mirostowice Górne; 15. Pietrzyków; 16. Rytwiny; 17. Sieniawa Żarska; 18. Żary „Zatorze” – „Szyborsicie”; 19. Surowa; 20. Tuplice; 21. Lubomyśl; 22. Siedlec; 23. Cielmów.

³² A. Kowalski, *Marców, Marciszów, Marcinów*, „Słowo Żarskie” nr 2 (138).

³³ por. J. Wilga, *Z kresów wschodnich na kresy zachodnie*, Łaz 2016, s. 29.

identycznie, jak wsi w gminie Zabór pod Zieloną Górą (niem. Loos) oraz podobnie do Łazów w gminie Tuplice (niem. Läsgen, łuz. Łėskej) oraz Łozów w gminie Żagań (po niemiecku również Loos). Zresztą miejscowości o podobnej nazwie na polskim i łużyckim obszarze językowym jest znacznie więcej, co wynika z faktu, iż „Łaz” oznacza trzebież w lesie, dokonaną przez wypalenie, lub karczunek³⁴. Wracając do pożarskiego Łazu, to w mowie potocznej wciąż funkcjonuje „Łazowo”, a nawet taka nazwa miejscowości wyryta została na pomniku upamiętniającym osadnictwo wojskowe, który został ustawiony 17 października 1965 r., czyli ponad 18 lat po zmianie oficjalnej nazwy.

Komisja Ustalania Nazw Miejscowych po 1945 r. zrekonstruowała na podstawie niemieckiej nazwy Teuplitz polską nazwę Tuplice. Jerzy Piotr Majchrzak postawił w jednym ze swoich artykułów pytanie, czy może należało sięgnąć do innej rekonstrukcji. Uznał, zapewne nie bez racji, że nie jest to przejrzysta formacja jakiejś nazwy patronimicznej od nazwiska Tupel, jak chciała tego etymologia niemiecka. Postulował, zatem wyprowadzenie nazwy miejscowości od podstawy tup-, top-, np. topielica³⁵.

Od wieków źródła historyczne dzieliły Tuplice na Małe Tuplice (Klein Teuplitz) i Wielkie (Gross Teuplitz). Po raz pierwszy o Wielkich Tuplicach jest mowa w matrykule biskupa miśnieńskiego Mikołaja z 1346 r., gdzie wymieniony jest ecclesia parochialis in Dewplicze Magna situata – kościół parafialny w Tuplicach Wielkich³⁶. Sąsiedni Trzebiel po raz pierwszy był wzmiankowany 3 sierpnia 1301 r. jako „oppidium Trebule”, w 1319 r. wymieniono siedzibę właścicieli Trzebiela jako „castrum Tribule”³⁷. Nazwa wywodzona była przez S. Responda od „trzebieży” lub „trzebienia”, podobnie Witold Piwoński określał genezę fizjotoponimiczną od serbołużyckiego „trjeb”³⁸.

A zatem spora, jeśli nie przeważająca grupa toponimów na Ziemi Żarskiej pochodzi od cech fizycznych terenu – obszarów podmokłych, zbiorników wodnych, lasów. To słowiańskie dziedzictwo nazewnicze przetrwało stulecia. Nawet naziści zmienili nazwy w 1937 r. w stosunkowo niewielkim stopniu, przede wszystkim biorąc się za miejscowości, których pisownia była niestandardowa dla języka niemieckiego, a samo wymówienie nazwy sprawiało Niemcom trudność, jak Tzschacksdorf (Strzeszowice), który stał się Schacksdorfem, czy Tzschechel (Dębinka), który został Eichenrode. Zmieniono nazwy także tych miejscowości, których brzmienie było zbyt słowiańskie, jak Zukleba, czyli Suchleb, który został Steinfelde,

³⁴ Ibidem, s. 74.

³⁵ J. P. Majchrzak, *Dewplicze*, „Kronika Ziemi Żarskiej” nr 2/1998

³⁶ Ibidem.

³⁷ L. Malinowski, 700 lat Trzebiela, Trzebiel 2002, s. 6.

³⁸ Ibidem, s. 11.

Kotsemke – Chocimek, przemianowano na Buschweide, Buckockę – Buczyny zmieniono w Buchenberge, a Sablath – Zabłocie, naziści zmienili na germański Raudenberg.

Niestety po wojnie, mimo niemal powszechnego powrotu do nazw dolnołużyckich, które ze względu na duże podobieństwo językowe, udało się w latach 1945 – 1947 dość udanie na gruncie lokalnym przetransponować na nazewnictwo polskie decyzją władz centralnych zmieniono na toponimy często nie mające wiele wspólnego z historycznym dziedzictwem nazewniczym. Nie uniknięto przy tym ideologizacji kwestii toponomastycznych, czego kuriozalnym memento była zmiana nazwy wsi Niemaszchleba (Nimasch Klebe na mapie J. G. Schreiber'a z ok. 1750 r.) na Chlebice. Przy okazji zmieniono też nazwę innej wsi o nazwie Niemaszchleba, czyli Chlebowa w powiecie gubińskim³⁹. Wszak w państwie rządzone przez komunistów nie mogło zabraknąć nikomu chleba.

Dziś o serbołużyckim dziedzictwie nazewniczym, ale także niemieckim starają się przypominać regionaliści. Na razie na Ziemi Żarskiej jedyną udaną inicjatywę w tym zakresie udało się zrealizować w Lubomyślu, gdzie z inicjatywy założycieli fundacji Natura Polska: Tomasza Żółkiewicza i Krzysztofa Pasiecznego zamontowano tabliczki z numerami domów, na których oprócz obecnej nazwy polskiej pojawiły się historyczne nazwy: niemiecka i łużycka.

³⁹ Zarządzenie nr 62 Prezesa Rady Ministrów z 9 kwietnia 1953 w sprawie zmiany i ustalenia nazw miejscowości.